

Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme**“Ardanuç- Artvin (Merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli Ağızlarında Türkçe Söz Varlığı”****“Turkish Vocabulary in Ardanuç- Artvin (Center)- Posof- Şavşat- Yusufeli Dialects”****“Турецкий словарный запас в говорах Ардануч- Артвин (Центральный)- Пософ- Шавшат- Юсуфели”****Melihcan Akgül¹****DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14226297>**Geliş Tarihi:** 23/10/2024**Kabul Tarihi:** 13/11/2024**Eser Adı:** S. Şenol (2021). *Ardanuç- Artvin (merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli ağzlarında Türkçe söz varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 282 s.**Giriş**

Dil, bir milleti millet yapan en önemli unsurlardan biridir. Dil, birey ile toplum arasında köprü görevi kuran, toplumun birer ferdi olan insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en önemli değerlerden biridir (Demir, 2016, 141; Ergin, 2023, 25). İnsanlar, yaşadıkları toplumla, geçmişi ve geleceği ile dil sayesinde bağlantı kurar; kültürünü nesilden nesle dil aracılığıyla aktarır. Duygu ve düşüncelerimizi aktardığımız dil, toplumu ayakta tutan en önemli dayanaklardan biridir ancak unutulmamalıdır ki dili de ayakta tutan temel dayanaklar vardır. Bunlar o dile ait sözlük ve söz varlığıdır. Birey, bir dile ait her şeye kelimeler sayesinde erişir (Kaan Çelikten, 2022, 14). Temel dil becerileri, temel iletişim ve akabinde gelişen etkileşimin, dil eğitimi ve öğretiminin temelinde sözlük ve söz varlığı yer alır.

Birey, bir dil ile ilgili her şeyi kelimelerle sağlamaktadır. Söz varlığının önemi de burada karşımıza çıkmaktadır. Bir dile hâkim olmak, o dili öğrenebilmekten geçmektedir; o dili öğrenebilmek ise o dile ait olan bütün kelimeleri içinde barındıran söz varlığına hâkim olmaktan geçmektedir (Kaan Çelikten, 2022, 15). O dili konuşmak, o dille yazabilmek, o dile ait şeyleri dinleyebilmek için bireyin yapması gereken şey, o dilin söz varlığının farkına varmak ve o dilin söz varlığını bilmektir.

Söz varlığı veya bir diğer deyişle kelime hazinesi; “Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı.” olarak tanımlanır (Korkmaz, 1992, 100). Söz varlığının içerisine bir dildeki bütün kelimeler, atasözleri, deyimler, terimler, söz grupları, kalıp sözler, ödünçleme yoluyla doğrudan alınmış ya da çeviri yoluyla alınan yabancı kelimeler de dâhildir (Aytan, 2016, 427; Demir, 2016, 146). Bir toplumda maddi ve manevi kültürel değerleri inşa etmede kurucu rol oynayan söz varlığı, temel ve genel söz varlığı olarak ikiye ayrılır (Aytan, 2016, 425). Doğan Aksan’a göre (1982, 17) temel söz varlığı, insan hayatında birinci derecede önem taşıyan kelimelerden

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans öğrencisi, melihcanakgl@gmail.com, ORCID ID: 0009-0009-5943-3795

oluşmaktadır. Genel söz varlığı ise temel söz varlığından kapsamlı olarak o dile ait kelimelerin bütününe içine almaktadır (Kaan Çelikten, 2022, 15).

Söz varlığı konusunda yapılan bir diğer ayırım ise bireyin söz varlığını ne derece kullandığıdır. Aktif ve pasif söz varlığı olarak yapılan bu ayırmada aktif söz varlığı, yazılı ve sözlü anlatımda rahatça kullanabildiğimiz kelimelerden oluşmaktadır. Pasif söz varlığı ise bazen karşılaştığımız ve bu karşılaşmalarımızda anlayıp anlamlandırabildiğimiz kelimelerden oluşmaktadır (Keklik, 2015, 105; Tosunoğlu, 2000, 144; Güteryüz, 2003, 13; Çifçi, 1991, 8 akt. Demir, 2016, 145; Aytan, 2016, 427).

Aktif ve pasif olarak ayrılan tüm bu kelimeler ve bu kelimelerin bireyler tarafından toplum içerisinde kullanılmasıyla nesilden nesle bir kültür aktarımı oluşur. Bu kültür aktarımını bir toplumun sahip olduğu en büyük zenginliklerden biri olan dil sağlamaktadır (Demir, 2016, 143; Kaan Çelikten, 2022, 14-15). Bir dili konuşan bireyler arasındaki düşünüş biçimi ve duygular ancak o dilin dünyasına girildiği zaman anlaşılabilir. Toplumsal yapıyı tanıma, sevgi, saygı, sorumluluk, eleştirel düşünme, problem çözme, dil becerilerini geliştirmek gibi pek çok beceriyi de sağlayan dilden başkası değildir (Demir, 2016, 151-152). Dil, tüm bunları kendi söz varlığı ile sağlamaktadır. Bir dilin söz varlığını iyi bilmek ve ona hâkim olmak demek, dile hâkim olmak ve dilde yetkin olmak demektir. İşte o zaman birey, alımlama ve üretim faaliyetlerini gerçekleştirdiği dilin nasıl bir söz varlığına ve dil yapısına sahip olduğunu anlayabilecektir. Birey, fark ettiği zaman o dilin zenginliğinin de farkına varacaktır. Çünkü bir dilin zenginliğini ancak dilin söz varlığı incelenerek görülebilmektedir.

Geçmişten günümüze dek yeryüzünde çokça dil filizlenerek vücut bulmuş, bir topluma mal olmuştur. Bunların kimisi günümüze dek ulaşmış kimisi yok olmuştur. Bu söz varlıklarının yaşamasına ve yok olmasına sebep olan onları ortaya çıkaran insanoğlunun o söz varlığını kullanıp kullanmadığıdır. Zengin söz varlığına sahip olan ağızlar dillerini yaşayarak yaşatmaya devam ederler. Çünkü dil, sürekli kendini yenileyen bir yapıdır; kullanıldıkça kendini yeniler ve geliştirir. Bu yenilenme ve gelişme hareketi milletlerin de gelişimine sebep olmuş; insanoğlu yeryüzünde farklı kültür bölgelerinin oluşmasını sağlamıştır.

Atabek Yurdu'nda Söz Varlığı

Atabek Yurdu ve bu kültür bölgesinin başkenti Ahıska, yeryüzünde zengin bir kültüre, zengin bir dile, zengin bir söz varlığına sahip olan önemli kültür bölgelerinden biridir. Bu bölgenin tarihi, oldukça eskidir. Kaynaklara göre Makedonyalı İskender, M.Ö. IV. yüzyılda Kafkasya'ya gelmiş ve bu bölgede Türklerle karşılaşmıştır. Bu topraklar, daha sonraki dönemlerde Hunlar, Hazarlar, Kıpçaklar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi Türk devletlerinin hâkimiyeti altına girmiştir (Demiray, 2012, 878; Aydınğün ve Aydınğün 2014, 37-39; Çınar, 2015, 19-30; Çınar, 2018, 374; Aliyeva Çınar, 2021, 19; Çınar, 2023, 8-9).

1829 yılında Ruslar tarafından işgal edilen bölgede bölge halkı; yoğun baskılara rağmen vatanını terk etmemiş, 1944 yılındaki sürgünle anavatanlarından koparılmış, çok zor koşullarla Orta Asya'ya dağıtılmıştır. Bu halk, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan bölgelerine sürülmüş ve anavatanlarından ayrı, zor koşullar altında yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bölge halkının acısı sürgünden sonra da devam etmiştir. Bölge halkı; on iki yıl boyunca sıkıyönetim altında tutulmuş, yıllar içerisinde büyük kayıplar vermiştir (Demiray, 2012, 879-881; Aydınğün ve Aydınğün, 2014, 38; Çınar, 2018, 374; Çınar, 2023, 10).

Günümüzde 300.00 ile 500.000 arasında tahmin edilen nüfusu ile Ahıska Türkleri, yoğun olarak bu bölgelerde yaşamaya devam etmektedir. Halkın önemli bir kısmı Türkiye, Azerbaycan ve Rusya Federasyonu'nda yaşamaktadır. Bir kısmı Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş, bir kısmı ise son dönemlerde Rusya-Ukrayna savaşından dolayı Türkiye başta olmak üzere Batı ülkelerine tahliye

edilmiştir (Aydınğün vd., 2006, 1; Seferov ve Akış, 2008, 396; Modebadze, 2009, akt. Demiray, 2012, 881).

Atabek Yurdu olarak adlandırılan bölge ve Ahıska; Bayburt'tan itibaren İspir, Tortum, Yusufeli, Artvin, Oltu, Narman ve Ardanoç ile Şavşat gibi tüm Yukarı ve Orta Çoruh boyları ile Kür boyunun Göle, Ardahan, Çıldır, Posof, Hanak, Ahıska ve Ahılkelek ile Azgur kesimlerini içerisine almaktadır (Kırzioğlu, 1998 akt. Çınar, 2015, 20; Çınar, 2018, 373; Aliyeva Çınar, 2021, 19; Çınar, 2023, 8).

Harita 1: Atabek Yurdu (Çınar, 2015, 20)

Tarihe baktığımız zaman bu bölgenin Kars, Ardahan, Artvin ve Çoruh vadisi boyundaki yerleşim birimleri ile çoğu zaman siyasi ve kültürel birlik içerisinde olduğu görülmektedir (Demiray, 2012, 883). Bölgede dil olarak Türkçe eski zamanlardan beri konuşulagelmiş; bölge halkı ve diğer halklar için âdeta bir *lingua franca* olarak varlığını sürdürmüştür (Aliyeva Çınar, 2021, 20). Oğuz ve Kıpçak Türklerinin kaynaşarak harmanlandığı bu bölgenin ağız özellikleri incelendiğinde bölge ağzının Artvin Merkez, Ardanoç, Yusufeli, Şavşat ilçeleri ve Ardahan'ın Posof yöresi ağzı ile büyük oranda paralellik gösterdiği görülmektedir. Bu ağız, Erzurum'un Çoruh ırmağı ile bu ırmağın kollarındaki yerleşim yerleri ağzı ile çoğu açıdan ortak özellik göstermektedir. Ek olarak bölge ağzının, Doğu Karadeniz ağzı ile birtakım benzerlikler gösterdiği görülmektedir (Karahana, 1996, 630).

Çevresi ile sürekli etkileşim içerisinde olan bölge, söz varlığı açısından ortak bir kültüre sahiptir. Kültürel bir hazine olan bölgenin Türkçe söz varlığı ile ilgili ilk çalışma Sevgi Şenol'a aittir.

Sevgi Şenol Kimdir?

1948 yılında Artvin'in Ardanoç ilçesinin İncili köyünde dünyaya gelen Şenol; Rize- Pazar, Afyon, Artvin- Ardanoç, Konya- Çumra- Karasınır, Bilecik Merkez- Bozüyük, Bursa- Kestel gibi şehirlerde öğretmenlik yapmış, halk kültürünü derleme çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Şenol, bu bölgenin bir insanı olarak o kültürü yaşamış ve yaşatmayı amaçlamıştır. Araştırmaları sonucunda ortaya koymuş olduğu "Ardanoç- Artvin (Merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli Ağzılarında Türkçe Söz Varlığı" adlı eseri bölgenin kültürünü, dilini ve toplumunu tanımak açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Yöre insanının diline, kültürüne, sosyolojisine önem veren biri olarak çalışmalar yapmıştır.

Halk kültürünü derleme çalışmalarına 1971’de başlayan Şenol, Eğitim Enstitüsü bitirme tezi olan “Ardanuç Folkloru”nu genişleterek “Artvin- Ardanuç Ağzından Derlemeler (1993)” adıyla yayınlamıştır. “Ardanuç’tan Bir Güldeste-Gönül Kocamaz (2000)” adıyla Ardanuçlu şairlerin şiirlerinden oluşan bir seçkiyi de kaleme almıştır.

Bölge kültürü için son derece önem taşıyan “Ardanuç- Artvin (Merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli Ağızlarında Türkçe Söz Varlığı”² adlı eserinden sonra 2023 yılında “Ahıska, Ardanuç, Artvin (Merkez), Posof, Şavşat, Yusufeli Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler” adlı eserini yayınlamıştır (Şenol, 2023, 238-239).

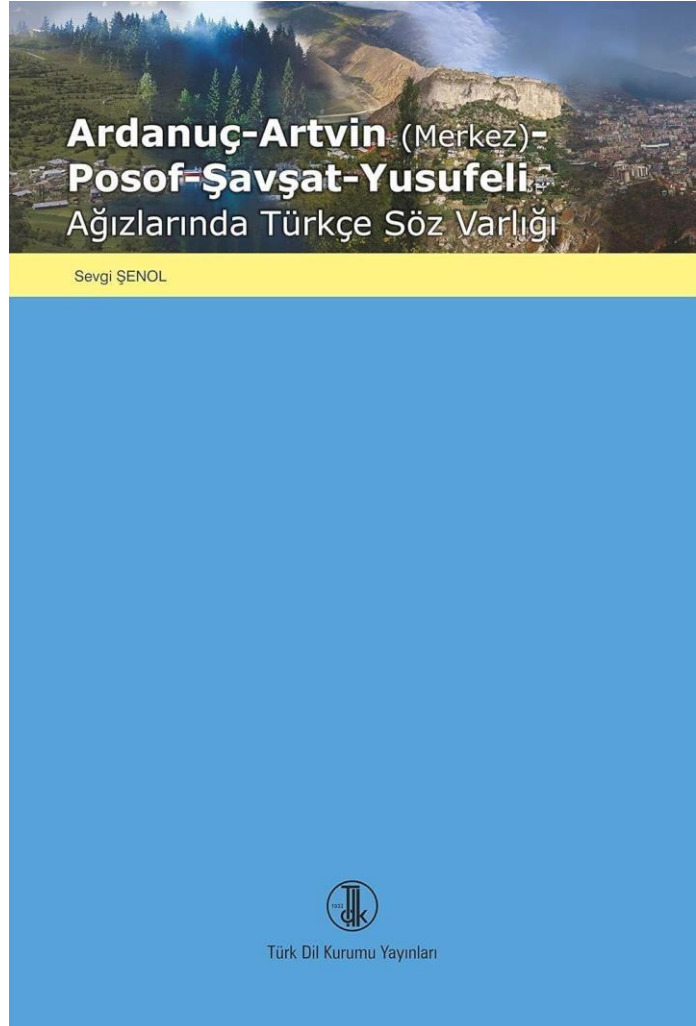
Şenol, Atabek Yurdu ve bu bölgenin söz varlığı ile ilgili çalışmalarını sürdürmektedir. Araştırmacının ortaya koydukları, çalışmaları, yöre kültürü için yapmış olduğu hizmetler, Atabek Yurdu’nun, Ahıska Türklerinin kültürel, tarihi ve sosyal pek çok açıdan tanıtılması ve söz varlığının incelenmesi için oldukça değerlidir.

Ardanuç- Artvin (Merkez)- Posof-Şavşat- Yusufeli Ağızlarında Türkçe Söz Varlığı

“Ardanuç- Artvin (Merkez)- Posof-Şavşat- Yusufeli Ağızlarında Türkçe Söz Varlığı” adlı eser, ön söz, giriş, sözlükle ilgili açıklamalar, sözlük, çocuk dili, kalıp sözler, edatlar ve ünlemler, kaynaklar ve kaynak adı kısaltmaları bölümlerinden oluşmaktadır.

Şenol, ön sözde bu araştırmayı neden yaptığı ile ilgili açıklamalarda bulunmuş, kültürünün ve yöre ağzındaki Türkçe söz varlığının önemine vurgu yapmıştır. Şenol, yörede kullanılan pek çok Türkçe kelimenin yöre halkı tarafından yabancı sanılmasını bir yanlışlık olarak görmüş ve bu yanlışlığı düzeltmek için araştırmalarını derinleştirmiştir. Ön sözden sonra giriş bölümünde Ardanuç, Artvin (Merkez), Posof, Şavşat ve Yusufeli ağzlarına ve tarihine kısaca değinilmiştir. Bu bölge ağzlarının Anadolu ağzlarının sınıflandırılmasında aynı grupta yer aldığını belirtmiştir. Bu bölümden sonra sözlükle ilgili açıklamalar bölümüne geçilmiş ve ayrıntılı bir şekilde, madde madde sözlüğün düzenlenişi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu açıklamalar, okuyucu için âdeta bir rehber niteliğindedir.

235 sayfalık sözlük kısmında Ardanuç- Artvin (Merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli ağızlarında yer alan Türkçe kelimeler, 3824 madde

Resim 1: Şenol, S. (2021). Ardanuç- Artvin (Merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli ağzlarında Türkçe söz varlığı. Türk Dil Kurumu Yayınları.

² Bu eser, okuyucular tarafından yoğun ilgi görmüş ve kısa zamanda baskısı tükenmiştir.

başı yapılarak farklı anlamları ile ayrıntılı biçimde belirtilmiştir. Her kelimenin Türkiye Türkçesindeki söylenişi kelimenin yanında parantez içerisinde belirtilmiştir. Şenol; araştırmasını sağlam temellere dayandırmış, kelimelerin açıklamaları için birçok kaynaktan yararlanmış. Örneğin, “çarmağ” kelimesi,

çarmağ: (çıkarmak) Çıkarmak; *çartmağ*.

Bağa endim uzuma

Tikán baṭṭi dizima

Egildım çaracaydım

Yar gorundi gozuma (mâni)

“Kız, Begzede’nin parmağından yüzüğü çariyer” (PFE, 150). → Posof Folklor ve Etnografyası, K. Gündoğdu.

“çarmağ: (Kar.) Çıkarmak, koparmak.” (DIAT, 239). → Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları, A. Caferoğlu (Şenol, 2021, 64) olarak açıklanmıştır. Koyu karakterle yazılan kelime, ağızdaki söyleyişi ifade etmektedir. Kelimenin Türkiye Türkçesine uygun söylenişi, parantez içinde gösterilmiştir. Daha sonra kelimenin yöredeki anlamı (varsa birden çok anlamı) açıklanmıştır. Çoğu kelimenin eski Türkçe kaynaklarda yer alan biçimlerine de yer verilmiş; kelimelerin Türkçe kökenli olduğuna dair tanıklar gösterilmiştir. Şenol’un araştırmasında kullandığı yöntemi daha da aydınlatmak için birkaç örnek vermekte fayda vardır. Örneğin, “koğ” ve “ustunki” kelimeleri incelendiği zaman kelimelerin sözlükte aşağıdaki şekilde incelendiği görülür.

koğ: (kok) Yaranın üstünde kurumuş kabuk.

Yaravun koğuni kaldırma ki eylanmaz. / Yaranın kokunu kaldırma ki iyileşmez.

“kok: (yarada) Kabuk, uyuz.” (ÇS, 45). → Çuvaş Sözlüğü, H. Paasonen.

“koğ: Kabuk.” (TLÖ, II, 221). → Türk Lehçeleri Örnekleri II, Yaşayan Ağız ve Lehçeler, S. Çağatay (Şenol, 2021, 148).

ustunki: (üstünkü) Üstteki, en yüksekteki; *üstünki*.

“üstüngü: En üstün, en üstteki.”

(CCum, 869). → Codex Cumanicus, M. Argunşah. “üstünki: En üstteki, en yüksekteki.”

(EUTS, 274). → Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, A. Caferoğlu (Şenol, 2021, 232).

Şenol, kısaltmalarını verdiği kaynak adlarının geniş açıklamalarını kitabın son bölümünde kaynak adı kısaltmaları başlığı altında belirtmiştir.

Sözlük bölümünden sonra çocuk dili bölümüne geçilmiş ve bu bölümde çocuk dilinde yer alan 65 kelime listelenmiştir. Bu kelimelerin listelenme şekli de yine sözlük bölümündeki gibidir. Bu bölümden birkaç kelime örneği ve kelimelerin kullanıldığı bazı cümle örnekleri aşağıda verilmiştir.

cucu: (cucu) Cıvciv, tavuk.

“cöcö: Cıvciv.”

(ÖTK, 29). → Özbek Türkçesi – Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi – Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu, E. Yaman.

“çöçö: cCvciv, piliç.”

(KS; I, 282). → Kırgız Sözlüğü, K. K. Yudahin (Şenol, 2021, 256).

papu: (papu) Yok, bitti; *papuç, papuçi* (Şenol, 2021, 258).

Çocuk dilinden kelimelerin incelendiği bölümden sonra kitabın son bölümü olarak kalıp sözler, edatlar ve ünlemler bölümü yere almaktadır. Şenol, bu bölümde 153 kalıp söz, edat ve ünlemi madde başı olarak açıklamıştır. Buradaki listelenme şekli de önceki bölümlerdeki gibidir. Bu bölümden birkaç örnek şu şekilde verilebilir:

Anali: (Anali) “Anneciğim” anlamında seslenme sözü (Şenol, 2021, 261).

Höyş: (Höyş) Öküzleri yönlendirme sözü; *höş, höyiş, höyüş*.

“uş uş: Öküzü suvarmak için çıkarılan ses.” (DLT, I, 36). → Dîvânü Lugâti't-Türk Tercümesi, K. Mahmut.

“Öş!: Sığır hayvanına haykırma.” (KS, II, 616). → Kırgız Sözlüğü, K. K. Yudahin (Şenol, 2021, 265).

Ulaa: (Ulaa) Sevinç, heyecan, şaşırma sözü; *olaa* (Şenol, 2021, 269).

Vay anami sattı: (Vay anamı sattı) Olumsuz bir durum karşısında söylenen şaşkınlık, bıkkınlık sözü (Şenol, 2021, 269).

Kalıp sözler, edatlar ve ünlemlerden sonra kaynaklar ve kaynak adı kısaltmaları gelmektedir. Eser, kaynak adı kısaltmaları ile sona ermektedir.

Sonuç

“Ardanuç- Artvin (Merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli Ağızlarında Türkçe Söz Varlığı” adlı eserinde Şenol; 3824’ü isim, 65’i çocuk dilinden kelime, 153’ü kalıp söz, edat ve ünlem olmak üzere toplamda 4042 madde başı yaparak açıklamıştır. Bu açıklamalar, bölge kültürü ve ağız için son derece önemli özellikler taşımaktadır.

Atabek Yurdu’na, Ahıska’ya ve Artvin (Merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli ağızlarına yönelik olarak hazırlanmış ilk söz varlığı çalışması olma özelliği taşıyan eser, bölgenin diline, kültürüne, söz varlığına, her şeyden önce Türkçeye, Türk edebiyatına ve Türk kimliğine dair önemli katkılar sunmaktadır. Doğup büyüdüğü, yetiştiği yöre için çalışmaya devam eden Şenol’un araştırmaları; ortaya koyduğu çabası, Atabek Yurdu’nun, Ahıska Türklerinin, tarihî, sosyal ve kültürel açıdan tanıtılması ve söz varlığının ortaya çıkarılması bakımından oldukça değerlidir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1982). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aliyeva Çınar, M. (2021). *Ahıska bölgesindeki Gürcülerin konuştuğu Türk ağızı*. (2.Baskı). Astana Yayınları.

Aydingün, A. ve Aydingün, İ. (2014). *Ahıska Türkleri: ulusötesi bir topluluk- ulusötesi aileler*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.

Aytan, T. (2016). Türk çocuk edebiyatı üzerine bir söz varlığı çalışması: atasözleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 45(210), 425-445.

Çınar, İ. (2015). *Atabek Yurdu: jeokültürel yaklaşım*. IQ Kültür Sanat Yayınları.

- Çınar, İ. (2018). Atabek Yurdu etnopedagojisi: Ahıska örneği. *Turkish Studies*, 13(4), 363-386.
- Çınar, İ. (2023). *Etnopedagoji: Atabek Yurdu*. (5. Baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Demir, C. (2016). Türkçe eğitim-öğretim programları ve kişisel söz varlığı. *Millî Eğitim Dergisi*, 45(210), 141-161.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından sekiz ülkeye dağıtılmış bir halk: Ahıska Türkleri. *Journal of Turkish Studies*, 7(3), 877-885.
- Ergin, M. (2023). *Türk dil bilgisi*. (4. Baskı). Boğaziçi Yayınları.
- Kaan Çelikten, E. (2022). Yabancılara Türkçe öğretiminde sözlük ve söz varlığının önemi. *IV. uluslararası dil ve edebiyat kongresi (International Language and Literature Congress) tam metin kitabı* içinde (13-20). (Ed. Ahmet Adıgüzel). Rimar Akademi Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şenol, S. (2021). *Ardanuç- Artvin (Merkez)- Posof- Şavşat- Yusufeli ağızlarında Türkçe söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şenol, S. (2023). *Ahıska, Ardanuç, Artvin (Merkez), Posof, Şavşat, Yusufeli ağızlarında atasözleri ve deyimler*. Yusufeli Belediyesi Yayınları.